



լուել է, և ինչպէս միայն մէկ բացատրութիւն կայ  
և այն է, որ հովանաւորութիւնը չը զրկվի  
Բայց որովհետեւ Գ. Ս. և զրա նմանները  
կը հարցնեն ինչ ծիծաղաշարժ բան կայ այդ  
տեղ, կասեմ. ծիծաղաշարժ բան է, որ երբ ազ-  
գը հայ չունի ուտելու, դուք ուզում էք հասա-  
րակական փողերով Վասպարեան անկեանցի  
պատերը զարդարել:

Այժմ ինչպէս չը կայացաւ մայիսի 3-ին ընդ-  
հանուր ժողով. Գ. Ս. և նրա նմանները  
կը գրաւեն «հասարակութեան անտարբերու-  
թիւնն է պատճառը». ոչ, պատուելի ըն-  
թերցող, այստեղ մի բանի պատճառներ կան, և  
զրանց մէջ հետաքրքրելի և խոտեղեցուցիչ (инте-  
ресный), որոնց մասին ես կը խօսեմ հարկաւ  
ուր ժամանակը:

Յետոյ. Գ. Ս. ասում է, ես այնքան անբարե-  
խիղճ եմ, որ չը հաղորդեցի թէ պ. պ. Յ. Անտ-  
նեանցը և Գ. Ղիւնդեանցը պատկի ծախքը ի-  
րանց վրա աւելն և հետեալաբար նոյն ժողովում  
հանգանակվեցաւ մօտ 400 ռուբլի: Ես այդպիսի  
մի տեղեկութիւն չը հաղորդեցի, որովհետեւ ես  
այնքան անամօթ չեմ, չեմ ասում, անբարեխիղճ,  
որ Գ. Ս. ի նման ամբողջ հասարակութեան առ-  
ջն փառաբեր, նրանց մտովները, նրանց պատ-  
ճառները ունակին անեմ:—Ես իմ նամակս գրե-  
լիս լաւ համարեցի լուել, քան սուտ խօսել: Իսկ  
այժմ հարկադրված Գ. Ս.-ից (медвежья услуга  
Գ. Ս.-ի կողմից) կասեմ, որ պ. պ. Անտնեանցը  
և Ղիւնդեանցը իրանց վրա առան պատկի ծախ-  
քը ոչ թէ որ և ինչ բարեգործական կամ հերո-  
սական (гражданский героизм) զգացմունքից  
զրկված, ինչպէս ներկայացնում է Գ. Ս. այլ  
հարկադրված էին իրանց վրա առնել և այլու-  
պէս հնար չունէին. ինչո՞վ էին հարկադրված, կա-  
սեմ, երբ Գ. Ս. կը յանդիման պնդել հակառա-  
կը. Բայց ինչն էր զրգել Գ. Ս.-ին այդ գործին  
այդպիսի մի անձնատուրական նշանակութիւն  
տալ. թող ընթերցողը պատասխանէ:

Ես հարկաւոր չեմ համարում խօսք մինչև ան-  
գամ սակ նամակի այն մասի համար, ուր ազ-  
նիւ պարտը զննում է իմ նամակի բովանդա-  
կութիւնը. իսկ ինչ կը վերաբերի Գ. ա. ք. Սու-  
րէնեանցի ժողովրդականութեանը, դա ապագան  
ցոյց կը տալ, առ այժմ ընթերցողը թող դիմէ  
Մօսկվայի Գ. ա. ք. Սուրէնեանցի «Հարիւրա-  
մեակի» հետեւել էջերին. 38 և 76:

Այժմ մի քանի խօսք «Մշակի» 67 №-ի նա-  
մակի ազդեցութեան մասին Մօսկվայի հասարա-  
կութեան վրա: Մի քանի տեղից լսել եմ այս-  
պիսի մի դատողութիւն, թէ նամակը հասարա-  
կութեան տրամադրութեանը շատ համապատաս-  
խան է, շատերը բաւական են այն նամակովը,  
«Իսկ նամակի առարկաները» գործիչները, ո-  
րոնց չըթնենք զեռ Գ. Ս.-ի քոսած մեղքը  
վաշկում են, մտադիր են արգելել ուսանողնե-  
րին ընդհանուր ժողովներին ներկայ լինելու:  
Իրաւարանական տեսակէտից կարելի է իրա-  
ւունք ունեն այդ անկող, իսկ մարդկային և  
ազգային տեսակէտերից իրաւունք չունեն և  
եթէ անեն, սաստիկ կը սխալվեն: Երբ ուսանա-  
ղութիւնը աշխատում է մօտենալ հասարակու-  
թեանը, նրա հետ ծանօթանալու, կենսքի փոր-  
ձերով հարստանալու, նոյն իսկ հասարակու-  
թեան ներկայացուցիչները կամ ազգային գոր-  
ծիչները հեռանում են նրանից, հեռացնում են  
իրանցից և դրանով զրկում են կենսքի հոսանքը  
հասարակութեան և երիտասարդութեան անշուշտ  
հարկաւոր և բնական փոխադարձ ազդեցութիւն-  
ներից: Այդ ընդհանուր ժողովները «ուսանողու-  
թեան համար կարող են և պէտք է լինեն հա-  
սարակական ուսումնարան, ուր կարելի լինի  
հասարակական կրթութիւն ստանալ և հասա-  
րակութեան զգացմունքները զարգացնել (Общес-  
твенное воспитание и чувства обществен-  
ности): Ուսուցչական խոտովութեանց բազմա-  
կողմանի պատճառներից մէկն, ինչպէս շատ ան-  
գամ ուսուցչական լրագրողները խօսել  
են, այն է, որ ուսուցչական երիտասարդութեան և հա-  
սարակութեան մէջ կապեր չը կան: Յանկալի է,  
որ մեր գործիչները չը մտածանայ այս ճշմար-  
տութիւնը:

Եւ այդ մտադրութեան մէջ կարելի է տեսնել  
նոր ազգացոյց (և այդպիսի ազգացոյցներ շատ  
կան), որ հայերը չեն սովորել հասկանալ ինչ  
բան է կրթութիւնը: Եթէ մէկին սխալը ցոյց ես  
տալի, նա իսկոյն դառնում է քո ոխերիմ թըշ-  
նամբն. նա չէ ուզում հասկանալ քո ասածը. իր

կարծիքը պաշտպանելու տեղ, եթէ համոզված  
է դրանում, նա յարձակվում է քո անձնաւո-  
րութեանը վրա և աշխատում է ցեխել, մրտա-  
հիշում ես ընթերցող, ինչ արաւ Սենեքերիմ  
Արծրունին երբ որ նրան նկատեցին, թէ Համ-  
լետը լաւ չէ թարգմանել, և որ մէկը ասեմ:  
Այս երևոյթը ապացուցանում է միայն այն, որ  
մեր այդպիսի հասարակութեան, «ազգային գոր-  
ծիչները» ծառայում են ոչ թէ ազգի, հասարա-  
կութեան օգտին, այլ միայն այն նպատակին,  
որ նրանց փառաբանեն, խոնկ ծխեն: Ախոս:  
Ն. Տ. Գ.

ՆԱՄԱԿ ՓՈԹԻՒՅ

Յունիս 17

Հոգեւոր իշխանութեան կարգադրութեամբ զը-  
նացի այցելութեան Արեւելիկ երկրում բնակ-  
վող հայերին, որոնք գաղթել են Տաճկաստանից  
անցնել տարի Այդ բնակութեան տեղերի ա-  
նուններն են Արշալար Միջերա, և Վառդգի, Հա-  
յեյն իրանց կողմից անուանել են «Միջին Հա-  
յաստան», ունեն մի քանիս, իսկ իրանք պա-  
րագում են երկրադրութեամբ և շատ աղքատ  
վիճակի մէջ են: Սոցա ինձ ուղղած նամակը  
ուղարկում եմ խմբագրութեանը տնօրէնութեա-  
նը:

Բացի սրանցից թիւրքալայից նոր գաղթած  
200 ընտանիք 2 քանաւայով, գտնվում են Սու-  
խումում բաց օդի մէջ և դարձեալ շարունակվում  
է գաղթականութիւնը: Տեղական հայերը բա-  
ւական օգնում են սրանց, հիւանդներին և ծնուն-  
դականներին իրանց տներում տեղ տալով և  
հոգ տանելով: Զարմանալի է, որ Կ. Պոլսի Ազ-  
գային ժողովը թոյլ է տալիս այս գաղթակա-  
նութեանը, որը մեր ազգի նպատակին սարսա-  
փելի հարուստ պէտք է առայ:

Այս վերջինների մասին ներկայացայ Սուխու-  
մի նահանգապետին և խնդրեցի ուսուցչական  
կարգութեան ողորմած տնօրէնութիւնը: Պ. Նա-  
հանգապետը ասաց «արդէն կարգադրութիւն  
եղած է կառավարութեանց տեղ տալ զրանց  
առանց դրամական օժանդակութեան, իսկ դուք  
հարուստ հայեր շատ ունեք թիւրքալայում, թող  
օգնեն նրանք»:

Այս ողորմելի ժողովրդեան օգնելու մասին,  
մեծ յոյս կայ ազգասէր պ. Կարապետ Պօպովի  
վրա:

Գէորգ քահ. Գնունի

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎԻՅ

Յունիս 17-ին

Նորեքում երևացող գիտաւոր աստղը առիթ  
է դարձել անտիպապաշտ ամբողջի այլ և այլ  
գուշակութիւններին: Մինը կարծում է, որ կը-  
ռիւ կը լինի անպատճառ և այն էլ մեծ, արեւա-  
հեղ կռիւ: Ուրիշները ասում են, որ «մահ տա-  
րածամ» կը լինի, կամ «մահ անսանց»:  
«Ստատիկեցին եղին բազում» — ասել է Լ. Բի-  
մբրին, — հաստատում են նրանք: Իսկ ոմանք  
նախազգուշակում են որ՝ այդ գիտաւոր աստղը  
«Հայաստանի աստղն է»:

Յունիսի 15-ին յանձնվեցաւ քաղաքային պ.  
պ. զէպուտատներին հասարակութեան կողմից  
մի խնդրագիր կանոնադրութեան հետ միասին,  
քաղաքում մի «մատենադարան» — ընթերցարան  
բանալու համար թոյլտուութիւն ինդիւլու կա-  
ռավարութիւնից, որը ընդունվեցաւ նրանց կող-  
մից մի հաճելի պատրաստակարարութեամբ: Մենք  
երբէք չենք կասկածում որ՝ ինչպէս պ. պ.  
զէպուտատները, նոյնպէս և թաղապետական  
ժողովը զգալով մեր քաղաքում «մատենադա-  
րան» ունենալու կարեւորութիւնը, կը յարգէ  
անշուշտ հասարակութեան խնդիրը և կառնէ  
պարտագատաշած տնօրէնութիւն: Ալէքսանդրո-  
պօլը ցանկանում է ունենալ այն, ինչ որ ունեն  
շատ գաւառական քաղաքներ շատ վաղուց:

Յանդիմանութեան արժանի էր դարձեալ մի  
սրտաբեր երեւոյթ, որ շատ անտարբեր — ըմբ-  
միտներ, որոնք համար երբէք չէ եղել և չը կայ  
ոչինչ հասարակական, այնպիսի անձուհի պատ-  
ճառաբանութիւններով հրաժարվում էին ստո-  
րագրել «մատենադարանի» խնդրագրերին, որ  
կարծես դրանց կամենում են կողոպտել, կամ  
թէ չէ, ստորագրելիս թող իսկոյն կը գցէին  
զրանց լինքը և քաղ կը տալին դէպի սպանդա-  
րան: Մեղանում հասարակութեան միջին և

ստորին դասակարգները, եթէ ոչ եռանդով, գոնէ  
համակրութեամբ են վերաբերվում առհասարակ  
դէպի այս կամ այն ընդհանրական օգտաւէտ  
հիմնարկութիւնը և ոչ որպէս մեր ներկայաշու-  
թեամբները: Թէ որքան անհրաժեշտ է և օգտա-  
ւէտ մատենադարան ունենալ մեր քաղաքի  
փոքր ի շատէ զարգացած հասարակութեան հա-  
մար, այստեղ բացատրելը շատ հեռուն կը տա-  
նէր մեզ: Գա կարօտ է մի մանրամասն և զօրեղ  
գրութեամբ, Այս միայն պարտաւոր եմ համարում  
յայտնել, որ շատ շատերը սրտատուրի սպասում  
են նրա բացմանը: Ինչո՞ք... Գեռ չը գիտեն,  
որ շատ անգամ ամենաաղքատ մտադրութիւններն  
էլ հանդիպում են զգլիկ արգելքների և անողոր  
ընդդիմադրութիւնների...:

Տ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԵՆԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 25 յունիս

Թիֆլիսէն մեկնելուց երկու օր առաջ պարտք  
եմ համարում իմ շնորհակալութիւնս յայտնել  
ձեզ հրապարակաւ իմ հրաժարական ներկայաց-  
մանը ձեր թատրոնը ինձ անվարձ տալու համար,  
քանի որ քաղաքային թատրոնը փողով վարձեն  
անգամ ինձ արգելեցին: Նոյնպէս յայտնում եմ  
իմ շնորհակալութիւնս տ. տ. վրաց գերասանուհի  
Վարդուհային, սիրողներ փաշայեան-Տէր-Վրիգո-  
րեանցին, փառանձնային և պ. պ. Զմէկեանին,  
Չիժեանին, Տէր-Վրիգորեանցին, Սաֆրազեանցին,  
Միրազեանին, Պարոն-Սարգսեանցին, Մկրտիչ Տէր-  
Սիմոնեանցին, Կոստանդին Արդութեանցին, ո-  
րոնք ազնուարար իմ ներկայացման մասնակցեցին  
առանց մի որ և է անկալութեան, քանի որ  
Թիֆլիսի հայ գերասանական խումբը չը կար-  
գացաւ անել այդ Այս առիթով քաղցր պարտք  
եմ համարում իմ շնորհակալութիւնս յայտնել  
Թիֆլիսի հասարակութեանը ինձ ցոյց տուած  
անշափ համակրանայ համար, թէ ներկայացման  
սկզբում, թէ ներկայացումից յետոյ, Այդպիսի  
ընդունելութիւն, այդպիսի անկեղծ համակրու-  
թիւն, ես երբէք չեմ տեսել: Ես խօսք չեմ զըտ-  
նում իմ զգացմունքներս յայտնելու, այնչափ  
ես երախտապարտ եմ Թիֆլիսի հասարակու-  
թեանը: Հրապարակաւ իմ շնորհակալութիւնս և  
մնաս բարեւոյս ասելով սիրելի և յարգելի հասա-  
րակութեանը, մի և նոյն ժամանակ շնորհակալ  
եմ այն ամեն ծանօթ և անծանօթ ազնիւ պա-  
րտներին, որոնք նամակներով ինձ իրանց հա-  
մակրանքն են յայտնել:

Աստղիկ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՇՈՒԼԻԿԵՐԻՅ մեզ գրում են: «Յունիսի 20-ին  
մի անյայտ անձնաւորութիւն սպանել է պ. Վա-  
րուստ Գովհանիսեանցին, առիթ բռնելով թէ  
վերոյիշեալ պարտը սաստիկ կերպով հարուս-  
տ է իր շանը: Ապաւովածը արդէն թաղված է,  
իսկ չարագործը անհետացել է»:

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Մարգարէ բա-  
րոյական զարգացում» գրքից, վ. Մօղեստովի  
յօդուածից թարգմանել են Լ. Իւլյաւեանց և  
Գ. Մարտիրոսեանց: Թիֆլիս, Մ. Ռոտինեանցի և  
ընկ. տպարան, 1881 թ.:

Շնորհակալութեամբ ստացանք Բագուից «Սո-  
խակ Հայաստանի» վերնագրով երգերի հաւաքա-  
ծուն, որ հրատարակել է պ. Ա. Գրիգորեանց:  
Գա առաջին հատորի փոփոխած երկրորդ տպա-  
գրութիւնն է: Երգերի ընտրութիւնը լաւ է: Գըր-  
քի տիպը մտքոր է և տեսքը գեղեցիկ: Բագու  
Ս. Տէր-Գովհանիսեանցի տպարան 1881 թ.ին:

Մեզ գրում են Մեթ-ՎԱՐՔԻԼԻՍԻՅ հետեւեա-  
լը: «Օր չէ անցնում, որ մեր անտառաւորու-  
թեան մէջ չը կրկնվեն բազմատեսակ անիրաւու-  
թիւններ: Վերջերս էլ մի գիւղացի մարդ իր  
սայլը քշելու ժամանակ, անտառապետի օգնա-  
կան հրամանով ստիպված է լինում, լաւ թակ-  
վելուց յետոյ, յետ տալ իր սայլի անխելքը,  
որ օգնականին նոր չինված երեւցան: Այսպիսով  
խեղճ ճանապարհ մէջ տեղ բանախափան է լի-  
նում: Օգնականից պակաս դեր չեն խաղում պո-  
ւետովիչները»:

Մեծ-Վարաբիլիսից մեզ գրում են որ այդտեղի

երիտասարդները սաստիկ վարակված են թղթա-  
խաղի ախտով: Ամբողջ օրերը անցնում են այդ  
խմար պարագամներ մէջ: Զարմանալի է որ հա-  
յերը, որոնք հոչակված են խելօք ժողովուրդ,  
ամբողջ օրերը անցնում են թղթախաղի մէջ: Եւ  
ինչ կարող է աւելի յիմար, աւելի աննպատակ  
լինել քան թէ թղթախաղը:

Այնքան շատ ենք ստանում ամեն կողմից նա-  
մակներ, որոնց մէջ յայտնում են ցանկութիւն  
զրկել Վիւրթիէի հայոց օրգանին, որ մենք այլ  
ես չենք կարող տպագրել բոլորի ազգանունները:

ՁԱԼԱԼ-ՕԳԼՈՒՅ մեզ հաղորդում են որ այդ-  
տեղի զարգացող վարչութիւնը մտադիր է այս  
տարի տղայոց դպրոցում 3-րդ դաստան ես  
բանալ: Թղթակիցը զարմանում է այդ զիտաւո-  
րութեան մասին, հաստատ գիտնալով որ  
զարգացի երկրակեայ գանձարկում, որ զըն-  
ված է եղել 150 ռուբլով, ամենին փող չը կայ:

ՕՐԳՈՒՅԱԼԻՅ մեզ գրում են: «Բագուից հայ  
հասարակութիւնը ընտրել է իր սուրբ Ստեփան-  
նոս եկեղեցու գանձարկի իր համարնակիչներից  
միին, որ գտնվում է տեղի բնան ծառայու-  
թեան մէջ: Այս պարտը զրաղված լինե-  
լով իր ծառայութեան գործերով, իր կողմից իր  
համար օգնական է ընտրել մի թուրք, որին  
յանձնել է եկեղեցական հաշիւների մաքրել և  
ժողովրդից եկեղեցւոյատական դրամների պահա-  
նելը»:

Ս. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻՅ մեզ հաղորդում են հա-  
տատ աղբիւրներից, որ Մօսկվայի Լազարեան  
ճեմարանի դիրեկտոր Նիկոլայ Գալիւսեան Գլեւա-  
նովի հրաժարականը իր պաշտօնից զբաղղաբար  
արդէն կատարված իրողութիւն է: Ժողովրդա-  
կան լուսաւորութեան միջնորդութիւնը ընդու-  
նելով Գլեւիսովի հրաժարականը, լուր կայ որ  
նշանակելու է նրա տեղ ճեմարանի այժմեան  
սեփու պ. Գէորգ Գանանեանցին: «Երանի թէ,  
աւելացնում է մեր թղթակիցը, պ. Գանանեանց  
գոնէ այսուհետեւ, ինչպէս հարկն է, գնահատել  
իր վրա ստանձնելու բարձր պաշտօնի մեծ պա-  
տասխանատուութիւնը ամբողջ հայոց ազգի առջև  
և զգուշութեամբ կատարել իր պարտականու-  
թիւնը մեր մայրենի լեզուի վերաբերութեամբ,  
որ նա, որպէս տեսուչ, միշտ աւելորդ է համա-  
րել: Բայց սրբանից, եթէ ստոյգ է որ պարտը  
ստանալու է այդ տեղը, կը համարձակվենք նը-  
րան յիշեցնել այն, որ գուռութեամբ դժուար  
է գրաւել մի որ և ինչ հասարակութեան համա-  
կրութիւնը»:

Ս. ՊԵՏԵՐՅԱՆԻՅ մեզ գրում են: «Նորին  
Վեհափառութեան հիւանդութեան լուրը և Ս.  
Էլմիսանի գործերի կառավարելը վաճառ լիան-  
կուտ ձեռքով, մեծ ցաւ է պատճառել մայրա-  
քաղաքի հայերին: Ս. Պետերբուրգի հայ հասա-  
րակութիւնը իր յոյսերը դնում է Թիֆլիսի մեր  
ազգային արթնութեան վրա, որոնք տարակոյս  
չը կայ որ մի օր առաջ չեն վաճառ իրանց պատ-  
գամաւորների միջնորդութեամբ փրկել ազգային  
գանձերը, նրանց սպառնող վտանգից»:

## ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ԻՏԱԼԻԱ

Տունիսի և Նեապոլի մէջ պատահած  
հակաֆրանսիական ցոյցերի մասին հաղոր-  
դում են հետեւեալը: Տունիսի մէջ իտալա-  
ցիներից մի ամբողջ հաւաքվեցաւ. ֆրանսի-  
ական հիւպատոսի տան առաջ, որտեղ նը-  
րան սպասում էր պրեիքիւր: Շրջակայ  
փողոցների մէջ զօրքեր էին տեղաւորված:  
Առաջ իշխանութիւնը փորձեց համոզել  
ամբոխին հեռանալ, բայց երբ այդ գործը  
չաջողվեցաւ, կարգադրին յայտնի ռախա-  
զգուշական օրէնքը: Այնուհետեւ ամբոխը  
հեռացաւ հիւպատոսի տանից և ցրվեցաւ:  
Նեապոլի մէջ ամբոխը չըջում էր փողոցնե-  
րի մէջ և կեցցէ էր կանչում ի պատիւ Ի-  
տալիայի և իտալական զօրքերի: Պօլիցիայի  
և ոստիկան գործունէութեան շնորհիւ ան-  
կարգութիւններ չը պատահեցան: